

พื้นที่เสียงดนตรีไทยในสังคมเมือง: เครื่องมือวิจัยทางดนตรี

Thai Musical Soundspaces in Urban Society: A Research Tool for Music Studies

ทีฆภัฏ สอนินุช^{*1}

Teekapat Sontinuch^{*1}

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอธิบายพลวัตของดนตรีไทยในสังคมเมือง ผ่านแนวคิดเรื่อง “พื้นที่เสียงดนตรี” ซึ่งได้ศึกษาข้อมูลระหว่างปี พ.ศ.2567-2569 ในพื้นที่กรุงเทพมหานครชี้ให้เห็นว่าเสียงดนตรีไทยสามารถเกิดขึ้น เคลื่อนย้าย และแปรรูปได้ตามเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของเมือง ทั้งในมิติความหมาย การปฏิบัติ และการจัดการพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้การศึกษาดนตรีไทยในเมืองไม่อาจจำกัดอยู่เพียงตัวบทเพลงหรือรูปแบบการบรรเลง หากต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน บริบทการรับฟัง บทบาทของพื้นที่ และความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะใน “พื้นที่วัฒนธรรม” ที่พบช่องว่างการสื่อสารระหว่างผู้แสดงกับผู้ชม นักท่องเที่ยวควมคู่กับแรงกดดันให้สร้างสรรค์รูปแบบร่วมสมัย บทความจึงเสนอให้พื้นที่เสียงดนตรี ทำหน้าที่เป็นแกนกลาง ในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยทางดนตรีแบบบูรณาการ โดยใช้เป็นหน่วยวิเคราะห์ที่เชื่อมเครื่องมือภาคสนามเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์เสียงและการแสดง เครื่องมือเชิงพื้นที่และเครือข่าย ตลอดจนการพิจารณานโยบายและคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อให้การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์สามารถเปรียบเทียบข้ามบริบทได้อย่างเป็นระบบ และยกระดับการวิจัยจากการบรรยายกรณีศึกษาไปสู่การอธิบายโครงสร้างและพลวัตของดนตรีไทยในเมืองอย่างตรวจสอบได้

คำสำคัญ : พื้นที่เสียงดนตรีไทย / สังคมเมือง / เครื่องมือวิจัยทางดนตรี

* corresponding author, email: teekapat@gs.wu.ac.th

¹ นักวิชาการ, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Academician, Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University

Abstract

This article examines the dynamics of Thai Traditional Music in urban society through the concept of “musical soundspace.” which examined data collected between 2024 and 2026 in the Bangkok Metropolitan Area. It argues that Thai musical practices in cities are not fixed but can emerge, move, and transform under changing urban conditions—across meanings, practices, and the governance of contemporary cultural spaces. Consequently, studying urban Thai Traditional Music cannot be confined to musical texts or performance forms alone; it must address the relationships among performers and audiences, listening contexts, spatial conditions, and stakeholder expectations. This is particularly evident in cultural-tourism settings, where communication gaps between performers and visitors coexist with institutional demands for more contemporary, trend-responsive, and engaging productions. The article therefore proposes “soundspace” as a core analytical unit for building an integrated research toolkit. It connects qualitative fieldwork methods with sound and performance analysis, spatial and network-based approaches, and frameworks for policy and cultural value assessment. Such integration enables systematic cross-context comparison and advances music research beyond descriptive case studies toward more testable explanations of the structures and dynamics of Thai Traditional Music in urban life.

Keywords: Thai Musical Soundspaces / Urban Society / Music Research Tools

บทนำ

สังคมเมืองร่วมสมัยไม่ได้ประกอบสร้างขึ้นด้วยอาคาร ถนน หรือโครงข่ายการคมนาคมเท่านั้น หากยังถูกหล่อหลอมด้วย “เสียง” ที่ก่อรูปบรรยากาศ ความทรงจำ และความหมายร่วมของผู้คนในแต่ละพื้นที่ เสียงดนตรีไทยไม่ว่าจะดังขึ้นในพิธีกรรมย่านชุมชนในพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสถาบันการศึกษา สถานที่ทางศาสนา เวทีการแสดง หรือสื่อดิจิทัลที่เชื่อมชีวิตเมืองเข้าหากัน ซึ่งทำหน้าที่มากกว่าความบันเทิง หากเป็น

การแสดงตัวตน และการต่อรองสถานะของวัฒนธรรมไทยภายใต้จังหวะเร่งของเมืองสมัยใหม่ อีกทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางดนตรี ประการแรกเกิดจากนักดนตรี ได้แก่ เกิดจากการลิ้มดนตรี และการเสริมเติมแต่ง ประการที่สองเกิดจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ การรับวัฒนธรรมดนตรีจากภายนอก การตกเป็นอาณานิคม การปฏิบัติวัฒนธรรม และการเคลื่อนย้ายของประชากร ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางดนตรีที่เป็นรูปธรรม (Chaloem sak, P., 2017: 15-13) เมื่อพิจารณาดนตรีไทยผ่านมิติ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” จึงทำให้เราเห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน สถาบัน เศรษฐกิจสร้างสรรค์ นโยบายเมือง และการใช้ชีวิตประจำวันนั้น ล้วนเข้ามาจัดวางบทบาทของดนตรีไทยให้เกิดขึ้น เคลื่อนย้าย หรือแปรรูปไปตามเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงไปของเมือง

บทความนี้นำเสนอให้ “พื้นที่เสียงดนตรีไทยในสังคมเมือง” เป็นทั้งกรอบคิดและแนวทางปฏิบัติการสำหรับการวิจัยทางดนตรี กล่าวคือ ไม่ใช่ข้อจำกัดเพียงการศึกษาตัวบทเพลงหรือรูปแบบการบรรเลง แต่ให้ความสำคัญกับเสียงในฐานะข้อมูลเชิงพื้นที่ ที่สามารถติดตามได้ผ่านจุดกำเนิด เส้นทางการเคลื่อนย้าย เครือข่ายผู้เกี่ยวข้อง และบริบทการรับฟัง ที่สำคัญคือการรับรู้ที่เกิดขึ้นจาก ความรู้โดยนัย ความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรง ความรู้ผ่านร่างกาย รู้คิดผ่านร่างกาย รู้คิดผ่านการสร้างสรรค์ และรู้คิดผ่านการเป็น (Thanat phoṅ, k., 2026: 53-65) เมื่อมองเช่นนี้เปิดทางให้พัฒนาเครื่องมือวิจัยที่เชื่อมการเก็บข้อมูลภาคสนาม การบันทึกเสียง การสังเกตปฏิสัมพันธ์ของผู้คน และการทำแผนที่เชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน เพื่อมุมมองพลวัตของดนตรีไทยในเมืองอย่างเป็นระบบ วัตถุประสงค์ของบทความคือ เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิด “พื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่เสียง” สำหรับการศึกษาดนตรีไทยในสังคมเมือง และเพื่ออธิบายแนวทางพัฒนาเครื่องมือวิจัยที่ใช้พื้นที่เสียงเป็นฐานในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล โดยศึกษาข้อมูลระหว่างปี พ.ศ.2567-2569 ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร บทความนี้จึงชี้ว่าการศึกษาพื้นที่เสียงดนตรีไทยสามารถต่อยอดเป็นเครื่องมือวิจัยที่เชื่อม “เสียง พื้นที่ ผู้คน” เพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมดนตรีในเมืองได้อย่างลุ่มลึก

เสียงดนตรีไทยในภูมิทัศน์เมือง

ปัจจุบัน “เสียงดนตรีไทย” ปรากฏอยู่ในภูมิทัศน์เมืองอย่างหลากหลายทั้งในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ และในเมืองสำคัญของจังหวัดต่าง ๆ ที่ต่างมี “ร่องรอยของพื้นที่เสียง” เฉพาะตน ความหลากหลายนั้นมีได้เกิดจาก

ตัวบทเพลงเพียงอย่างเดียว หากประกอบขึ้นจากเครื่องดนตรี วิธีการบรรเลง
วรรณกรรมและชุดความรู้ที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างประชากร ตลอดจน “พื้นที่”
ที่ทำหน้าที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ ในการกำหนดว่าเสียงดนตรีไทยจะถูกได้ยินอย่างไร
ปรากฏที่ใด และสัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนแบบไหน เมื่อเมืองเปลี่ยน เสียงก็เปลี่ยนไป
พร้อมกัน ทั้งในเชิงการคงอยู่ การเคลื่อนย้าย และการปรับตัวให้สอดคล้องกับจังหวะ
ของสังคมที่เปลี่ยนแปลง บทความนี้จึงมุ่งพิจารณา “พื้นที่วัฒนธรรมดนตรีไทย
ในกรุงเทพมหานคร” ในฐานะเมืองที่รวมความหลากหลายของการบรรเลงไว้มากมาย
มิติ ตั้งแต่ดนตรีเพื่อพิธีกรรม เพื่อการศึกษา เพื่อความบันเทิง เพื่อการอนุรักษ์
ไปจนถึงการสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ ๆ ความหลากหลาย
ดังกล่าวทำให้ทั้งผู้บรรเลงและผู้รับฟังมีโอกาส “เลือกสัมผัสคุณค่าทางสุนทรีย์”
ที่แตกต่างกันตามวาระ โอกาส และความเหมาะสมของพื้นที่ บางครั้งเพื่อยืนยัน
ความหมายทางวัฒนธรรม บางครั้งเพื่อการพักผ่อนผ่อนคลาย และบางครั้งเพื่อสร้าง
พลังทางสังคมในชีวิตเมือง จนเสียงดนตรีไทยกลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่
ร่วมจรโลงและพยุງความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเมืองให้ดำรงอยู่ได้อย่างมี
นัยสำคัญ

“เสียง” ในบางบริบทสามารถถูกรับรู้ราวกับมีความเป็นอิสระหรือ “มีชีวิต
ของตัวเอง” จนแยกออกจากแหล่งกำเนิด ซึ่งแตกต่างจากการฟังในชีวิตประจำวัน
ทั่วไปที่มักตีความเสียงว่าเป็นเพียงตัวบ่งชี้ไปยังวัตถุหรือผู้กระทำที่ทำให้เกิดเสียง
งานวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์ยังชี้ให้เห็นว่า ผู้คนมักใช้คำกริยาที่สื่อการกระทำเพื่อ
อธิบาย “พฤติกรรม” ของเสียงในมิติพื้นที่และเวลา ตลอดจนผลกระทบของเสียงต่อ
ผู้ที่อยู่ในพื้นที่นั้น (Laplace, J., & Guastavino, C., 2022: 343-358) เมื่อต่อยอด
มุมมองนี้สู่ดนตรี เสียงดนตรีจึงมิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางกายภาพ
หากสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคม ที่ช่วยให้เข้าใจการเคลื่อนย้าย และการจัด
วางหมวดหมู่ทางสังคม เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ และวรรณะ ผ่านเงื่อนไขของพื้นที่เมือง
(Diwakar, P., 2023: 1834-1855) กล่าวได้ว่า เสียงและดนตรีทำงานทั้งในระดับ
ประสบการณ์การรับรู้และในระดับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกผลิตซ้ำ
หรือถูกทำลายในพื้นที่เฉพาะ

ในอีกด้านหนึ่ง ดนตรียังสัมพันธ์กับ “การทำให้เป็นพื้นที่” และมิติของเวลา
อย่างซับซ้อน โดยมีข้อเสนอว่าอารมณ์แบบภาวะพลุดปล่อย คลื่นคลายอารมณ์ที่
อัดค้างกระจายอยู่ในเหตุการณ์ เสียงของการแสดงที่มีการปรากฏตัวอย่างต่อเนื่อง

เสมือนเป็นรูปแบบหนึ่งของความเป็นอมตะที่ถูกแปรรูป ขณะที่การทำให้เป็นพื้นที่กลับทำให้เห็นการจำกัด/การกักของผลงานหรือวัตถุทางศิลป์ ไว้ในมิติของเวลาและการดำรงอยู่ ซึ่งขัดกับแนวคิดที่เสนอให้ละทิ้งเวลาแล้วให้พื้นที่ ทำหน้าที่เป็นมิติที่หาของความต่อเนื่องทางดนตรี (Riabinina, O., Kovalenko, I., & Nesterenko, K., 2023: 67-104) นอกจากนี้ ดนตรี พื้นที่ ตัวตน และการปฏิบัติในชีวิตประจำวันยังเชื่อมโยงกันในฐานะกลไกที่ทำให้ “ภูมิศาสตร์ในจินตนาการ” กลายเป็นภูมิศาสตร์ที่จับต้องได้ สร้างความแตกต่างระหว่างภายใน/ภายนอก และก่อรูปอาณาเขตของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมย่อย ทั้งในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความทันสมัย และภูมิศาสตร์เชิงวิพากษ์ของดนตรี (Grossberg, L., 1997 ; Saldanha, A., 2002: 377-350) ดังนั้น การศึกษาดนตรีผ่านกรอบ “พื้นที่เสียง” จึงเปิดทางให้วิเคราะห์พร้อมกันทั้ง (1) การรับรู้และประสบการณ์ของผู้คนต่อเสียง (2) การจัดวางความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ และ (3) การประกอบสร้างอัตลักษณ์และอาณาเขตทางวัฒนธรรมผ่านแนวปฏิบัติทางดนตรี

ดนตรีไทยใน “พื้นที่วัฒนธรรม” กำลังเผชิญช่องว่างทางการสื่อสารระหว่างผู้แสดงกับนักท่องเที่ยวน เนื่องจากนักดนตรีหรือผู้ทำการแสดงมักขาดการเล่าเรื่องและการอธิบายบริบทของบทเพลง/ชุดการแสดง จนผู้ชมไม่เข้าใจความหมายและโครงสร้างของการแสดงอย่างเพียงพอ ขณะเดียวกัน ผู้จัดงานและหน่วยงานสนับสนุนคาดหวังให้ทีมงานสร้างสรรค์ที่ร่วมสมัย ทันกระแส และดึงดูดผู้ชมมากขึ้น รวมถึงความคาดหวังของผู้ชมที่ต้องการความหลากหลายของเครื่องดนตรีและรูปแบบการนำเสนอที่น่าติดตาม ซึ่งสะท้อนว่าการแสดงดนตรีไทยในพื้นที่ไม่ได้ขึ้นกับทักษะการบรรเลงเท่านั้น หากยังเป็นเรื่องของกรอบประสบการณ์การรับชมและการสื่อสารความหมายให้เข้าถึงผู้ฟังต่างวัฒนธรรมด้วย (Tri tā phoṇ M., 2017: 117-143) เมื่อมองควบคู่กับกรณีศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ในเขตกรุงเทพมหานคร สะท้อนให้เห็นว่า “มิติพื้นที่การเรียนรู้” ที่เป็นกลไกสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของสถาบันในฐานะสถาบันการศึกษา ศิลปะไทยที่โดดเด่น โดยเฉพาะด้านดนตรีและนาฏศิลป์ พื้นที่ภายในสถาบัน จึงช่วยอธิบายว่าดนตรีไทยในกรุงเทพฯ ถูกทำให้ดำรงอยู่ และคงความหมายได้ผ่านสถาบัน และพื้นที่การเรียนรู้ที่จัดวางบทบาทของเสียงไว้อย่างเป็นระบบ (Tri'chan T, 2021: 1) อีกกรณีหนึ่งคือพื้นที่การสืบทอดการตีโทนชาตรี-กลองชาตรีของบ้านเรือนนนท์ ซึ่งมีลักษณะการถ่ายทอดใกล้เคียงกับกระบวนการเรียนรู้ศิลปะการแสดง โดยเริ่มจาก

การถ่ายทอดความรู้และทักษะให้ลูกหลานภายในครอบครัวที่เชี่ยวชาญเครื่องหนึ่ง และใช้การติดตามคณะละครไปแสดงในงานและพิธีต่าง ๆ เป็นฐานการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Bun sup, R. & Thikhaphat, S., 2025: 186-202) ทั้งสามกรณีจึงชี้ให้เห็นว่าพื้นที่วัฒนธรรม ไม่ได้เป็นเพียงฉากรองของดนตรีไทย หากเป็นกลไกที่กำหนดรูปแบบการสื่อสาร วิธีถ่ายทอด และความหมายของการปฏิบัติทางดนตรีในแต่ละบริบทอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งล้วนเป็นข้อมูลสำคัญต่อการออกแบบเครื่องมือวิจัยด้านพื้นที่เสียงและวัฒนธรรมดนตรีไทย

พื้นที่ทางวัฒนธรรมของดนตรีไทยในกรุงเทพมหานครมีความหลากหลายและกระจายตัวอยู่ในหลายบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ ดังนั้นผู้เขียนจึงคัดเลือกตัวอย่างเพื่ออภิปรายใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การปรากฏของวงดนตรีไทยในพื้นที่ตลาดน้ำและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (2) วงดนตรีไทยในสถานศึกษา ที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สืบทอดองค์ความรู้ และ (3) การปรากฏของดนตรีไทยในสถาบันเทিং ทั้งสามบริบทนี้ช่วยให้เห็นบทบาทและความหมายของดนตรีไทยที่เปลี่ยนแปลงไปตาม “พื้นที่” และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเมืองอย่างชัดเจน

ตัวอย่างที่เห็นภาพชัดของ “พื้นที่วัฒนธรรมดนตรี” ในกรุงเทพมหานครคือ วงตลิ่งชัน ซึ่งเริ่มต้นอย่างเรียบง่ายจากคนรักดนตรีไทยเพียง 3-4 คนที่มาบรรเลงกันในตลาดน้ำตลิ่งชัน เพื่อสร้างความเพลิดเพลินและเติมชีวิตชีวาให้กับพื้นที่ แต่เมื่อผู้มาเยือนจากต่างถิ่นเริ่มหยุดฟังและเกิดความสนใจ บางส่วนก็ก้าวเข้ามาบรรเลงด้วย ทำให้วงค่อย ๆ ขยายตัวเป็นชุมชนทางดนตรีที่เติบโตจากการพบปะในพื้นที่จริง และในเวลาต่อมายังต่อยอดสู่โลกออนไลน์ผ่านการเผยแพร่สื่อการบรรเลงเพลงไทยที่คงแบบแผนพร้อมรูปแบบนำเสนอชวนติดตาม จนทำให้ “เสียงดนตรีไทย” ของตลิ่งชันเดินทางไกลกว่าตลาดน้ำ กลายเป็นตัวอย่างของการขยับจากพื้นที่ท้องถิ่นสู่พื้นที่สาธารณะร่วมสมัยอย่างมีพลวัต

ภาพที่ 1 การบรรเลงดนตรีไทยของวงต๋องซัน กรุงเทพมหานคร
เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2569
ที่มา: Phat rot lo D., 2026

อีกบทบาทหนึ่งของดนตรีไทยในภูมิทัศน์เมืองร่วมสมัยปรากฏชัดใน “พื้นที่ บาร์” เช่น ร้านเทปบาร์ กลางซอยนานา-เยาวราช ย่านเจริญกรุง ซึ่งทำให้ดนตรีไทยก้าวออกจากเวทีแบบทางการ สู่พื้นที่สังสรรค์ของเมืองได้อย่างกลมกลืน การบรรเลงของวงดนตรีไทยที่นี่สร้างความประทับใจแก่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ด้วยการหยิบยกความสามารถ และมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรสืบทอดมานำเสนอผ่านวิธีบรรเลงแบบดั้งเดิม ควบคู่กับการเรียบเรียงและเลือกบทเพลงที่เชื่อมผู้ฟังต่างวัยต่างวัฒนธรรม ตั้งแต่เพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง ไปจนถึงเพลงที่เป็นกระแสในปัจจุบัน ที่สำคัญคือการออกแบบปฏิสัมพันธ์ให้ผู้ชมมีส่วนร่วม ปรบมือเป็นจังหวะ ร่วมร้องเพลง หรือโต้ตอบกับวง จนพื้นที่แห่งนี้กลายเป็น “พื้นที่เสียง” ที่ทำให้การรับรู้ดนตรีไทยเกิดขึ้นในฐานะประสบการณ์ร่วมของผู้คนในเมือง และสะท้อนชัดว่าพื้นที่ทางวัฒนธรรมสามารถกำหนดรูปแบบการสื่อสาร ความหมายและการเข้าถึงดนตรีไทยได้อย่างไร

ภาพที่ 2 การบรรเลงดนตรีไทยร่วมสมัยของวงวันพฤหัสบดี ร้านเทปบาร์ Tep bar
เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2567
ที่มา: Bun rakkaṣā, N., 2026

ในอีกมิติหนึ่ง “พื้นที่เสียงดนตรีไทย” ปรากฏอย่างเข้มข้นในบริบทพิธีกรรม เช่น พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ ประจำปีการศึกษา 2568 ของภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่เสียงดนตรีทำหน้าที่มากกว่าการประกอบการแสดง หากเป็นภาษาพิธีกรรมที่ช่วยจัดระเบียบความสัมพันธ์และความหมายร่วมของชุมชนศิลปะ โดยเน้นการแสดง ความเคารพต่อครูอาจารย์ผู้ยังมีชีวิต ครูผู้ล่วงลับ ตลอดจนครูเทพเทวดา ตามคติความเชื่อ ภายใต้บรรยากาศเชิงสัญลักษณ์นี้ เสียงดนตรีจึงทำหน้าที่เชื่อมอดีตกับปัจจุบัน ทำให้ “การระลึกถึง การสืบทอด การยืนยันตัวตนของสายวิชา” เกิดขึ้นจริงในพื้นที่เมือง และสะท้อนว่าการศึกษาดนตรีไทยในสังคมเมือง ต้องมองเสียงควบคู่กับพื้นที่และพิธีกรรมที่ทำให้เสียงนั้นมีความหมาย

ภาพที่ 3 ดนตรีประกอบพิธีไหว้ครู พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ ประจำปีการศึกษา 2568
ของภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่มา: Thikhaphat, S., 2026

จึงสรุปได้ว่าพื้นที่เสียงดนตรีไทย ที่ทำให้เห็นว่า ดนตรีไทยดำรงอยู่ในเมืองผ่านบทบาทที่ต่างกัน แต่ล้วนมี “พื้นที่” เป็นตัวกำหนดรูปแบบการสื่อสารและความหมายร่วมกันอย่างชัดเจน วงดนตรีไทยตลิ่งชันสะท้อนการก่อรูปของชุมชนดนตรีจากพื้นที่กึ่งสาธารณะและการท่องเที่ยว ก่อนขยายเครือข่ายสู่พื้นที่ดิจิทัล วงดนตรีของร้านเทพบาร์แสดงการปรับตัวของดนตรีไทย ในพื้นที่เศรษฐกิจยามค่ำคืน โดยทำให้ผู้ชม “มีส่วนร่วม” และเชื่อมผู้ฟังต่างวัย/ต่างวัฒนธรรมผ่านบทเพลงหลากหลาย ส่วนดนตรีประกอบพิธีกรรมคือพื้นที่เชิงสถาบันการศึกษา และพิธีกรรมที่เสียงดนตรีทำหน้าที่เป็น “ภาษาสัญลักษณ์” เพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ของครู ศิษย์ ความทรงจำ และตัวตนของสายวิชา เมื่อนำมาสะท้อนมุมมองร่วมกัน จึงเห็นพลวัตสำคัญของดนตรีไทยในสังคมเมือง การย้ายที่/ขยายที่ของเสียง การเปลี่ยนรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง และการเปลี่ยนสถานะความหมายของดนตรีไทยตามบริบทพื้นที่

ความหลากหลายของเครื่องมือวิจัยดนตรีในบริบทเมือง

แม้ดนตรีจะเป็นเครื่องมือทางประสาทสัมผัสที่สำคัญ แต่การศึกษาดนตรีและเสียงจากมุมมองแบบหลายมิติยังมีไม่ครอบคลุม โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาบทบาทของดนตรีต่ออารมณ์ พฤติกรรม และประสบการณ์ของมนุษย์ในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย (Moreno-Lobato, A., et al., 2023) ช่องว่างดังกล่าวทำให้ “เครื่องมือวิจัยทางดนตรี” จำเป็นต้องขยายจากการวิเคราะห์ตัวบทเพลงไปสู่ชุดเครื่องมือที่สามารถจับทั้งการรับรู้ของผู้ฟัง การปฏิสัมพันธ์ การออกแบบประสบการณ์ และเงื่อนไขของพื้นที่ที่ดนตรีเกิดขึ้นได้พร้อมกัน

ในสายงานที่มุ่ง “ออกแบบประสบการณ์” เครื่องมือวิจัยมักผสมผสานวิธีเพื่อเข้าถึงความต้องการของผู้ใช้โดยตรง ตัวอย่างการศึกษาพื้นที่ดนตรีเสมือน 3 มิติ แสดงการใช้การสัมภาษณ์ การประเมินโดยผู้ใช้ การเดินทบทวนสถานการณ์ การกึ่งคัดเลือกภาพร่าง และวิธีการแสดงออกตนเองผ่านแม่แบบที่ให้ผู้ใช้ร่วมวาดและเขียน เพื่อดึง ความต้องการ ความปรารถนา ความคาดหวัง ออกมาอย่างเป็นระบบ (Arhippainen, L., Pakanen, M., & Hickey, S., 2012: 178-184) ขณะเดียวกัน งานในบริบทดนตรีบำบัดชี้ให้เห็นว่า “เสียง” และ “วัสดุ” สามารถเป็นข้อมูลวิจัยได้โดยตรง โดยใช้วิธีโอรกนศึกษาเป็นจุดตั้งต้น ต่อด้วยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มจากหลายฝ่าย แล้ววิเคราะห์ด้วยระเบียบวิธีตีความเชิงอรรถาธิบาย เพื่อตกผลึกมุมมอง จนสามารถระบุได้ว่าพื้นที่ หลายมิติ กายภาพ วิชาชีพ สถาบัน ประสาทสัมผัส วัสดุ และความสัมพันธ์ ที่แสดงส่งผลต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์อย่างไร (Mössler, K., et al., 2023: 321-340) ในทำนองเดียวกัน งานวิเคราะห์การแสดงในสาย performance/theatre studies ใช้การพิจารณาอย่างใกล้ชิด และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงเรื่องเล่า เพื่ออธิบายว่าดนตรีและพื้นที่ช่วยทำให้ “พื้นที่กลายเป็นสถานที่” และรองรับการเล่าเรื่องอย่างไร (Maha Alatawi., 2023: 119-137) ส่วนงานด้านสุขภาพผู้อพยพ/ผู้ลี้ภัยสะท้อนการใช้ดนตรีและการร้องเพลงเป็นวิธีวิจัยเชิงศิลปะเพื่อสร้าง “พื้นที่มีส่วนร่วม” ในการร่วมผลิตองค์ความรู้ โดยออกแบบกิจกรรม Music café และประเมินผลด้วยวิธีเชิงปริมาณ และคุณภาพ รวมถึงการวิเคราะห์เครือข่าย และการเทียบกับแบบจำลองการเปลี่ยนแปลงของ co-production (Garry, F., et al., 2025)

เมื่อขยับมาสู่มุมมองงานวิจัยเมือง “ดนตรี” และ “พื้นที่วัฒนธรรม” ยังสามารถถูกทำให้เป็นวัตถุวิจัยผ่านเครื่องมือเชิงนโยบายและเชิงข้อมูลได้เช่นกัน

กรณีศึกษาเชิงนโยบายเมืองและมรดกวัฒนธรรมชี้ให้เห็นการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ “Music City” ของโตรอนโตภายใต้กรอบ Creative City planning ควบคู่การวิเคราะห์ กรอบกฎหมายคุ้มครองมรดกหลายระดับ เพื่อชี้ข้อจำกัดของระบบคุ้มครองต่อ “มรดกที่จับต้องไม่ได้” และความตึงเครียดระหว่างมูลค่าทางเศรษฐกิจ มูลค่าแลกเปลี่ยนกับคุณค่าเชิงชุมชน การใช้ประโยชน์และทุนทางวัฒนธรรมของ พื้นที่ พร้อมเทียบเคียงกับเอกสารชี้แนะในกฎหมายระหว่างประเทศ (Ross, S. G., 2017: 31-56) ขณะเดียวกัน งานวิจัยเชิงคุณภาพด้านนโยบายวัฒนธรรมเมือง เสนอมุมมอง “กระบวนการทำให้ชอบธรรมของนโยบาย” ผ่านกรอบ pragmatic sociology of justification and critique โดยวิเคราะห์วาทกรรม และเอกสาร (โดยเฉพาะคู่มือ/แฮนด์บุ๊กแนวปฏิบัติที่ดีในฐานะ justification device) เพื่อทำความเข้าใจไวยากรณ์แห่งการให้เหตุผลและระบบคุณค่าที่แข่งขันกันในการผลักดัน แนวคิด “Music City” (Bennett, T., 2020) อีกด้านหนึ่ง งานที่ศึกษาพลวัตเทศกาล ดนตรีใช้เครื่องมือเชิงเอกสาร และเชิงปริมาณจากข้อมูลทุติยภูมิ สร้างฐานข้อมูล เทศกาล 402 งาน วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ตาราง และคาร์โทกราฟฟี การทำ แผนที่ รวมถึงติดตามกระบวนการควบรวบ และซื้อกิจการ (M&A) เพื่อกำหนด กระบวนการ “festivalization” และ “financialization” ในภาคดนตรีสด (Vázquez-Varela, C., et al., 2025)

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นว่า “พื้นที่วัฒนธรรมดนตรี” ในเมืองถูกกำกับ ผ่านหลายชั้นพร้อมกัน ทั้งชั้นคุณค่า/มรดกและกฎหมาย (Ross, S. G., 2017: 31-56) ชั้นวาทกรรม และการสร้างความชอบธรรมของนโยบาย (Bennett, T., 2020) และชั้นข้อมูล/แผนที่ที่ติดตามการกระจายตัว และมิติทางเศรษฐกิจของกิจกรรมทาง ดนตรี (Vázquez-Varela, C., et al., 2025) มุมมองดังกล่าวสามารถใช้เป็นฐาน ในการออกแบบเครื่องมือวิจัย “พื้นที่เสียง” ให้เชื่อมการวิเคราะห์เชิงคุณค่า เชิงนโยบาย และเชิงพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ในบริบทการวิจัยดนตรีไทย ตัวอย่างเครื่องมือภาคสนามยังคงมีความสำคัญ ต่อการทำความเข้าใจเสียงในฐานะการปฏิบัติและความหมาย เช่น งานศึกษาดนตรี ประกอบพิธีกรรมใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยแบบสำรวจ การสังเกต การสอบถาม และการสัมภาษณ์ผู้รู้/ผู้ปฏิบัติ เพื่อนำข้อมูลมาสังเคราะห์ความหมายและบทบาท ของเครื่องดนตรี วงดนตรี และบทเพลงในพิธี (Chaloem phon, ‘A. & pathom phong, Na C., 2026: 80-95) อีกด้านหนึ่ง งานศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ธนบุรี

ใช้การเก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม การลงพื้นที่ สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (data verification) และวิเคราะห์-สังเคราะห์ด้วยแนวคิด/ทฤษฎีทางดนตรี ก่อนเรียบเรียงเป็นรายงานเชิงพรรณนา (‘Am rin, R., 2025: 1-16) ตัวอย่างเหล่านี้ตอกย้ำว่า “เครื่องมือวิจัยทางดนตรี” สามารถจัดวางเป็นชุดเครื่องมือหลายระดับ ตั้งแต่ภาคสนามเชิงคุณภาพไปจนถึงการอ่านนโยบาย และข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อทำให้ “เสียงดนตรีในเมือง” ถูกศึกษาได้ทั้งในฐานะประสบการณ์ การปฏิบัติ และโครงสร้างทางสังคม-เมืองที่หล่อหลอมเสียงนั้นอยู่

เมื่อพิจารณาภาพรวมของงานวิจัยที่กล่าวมา จะเห็นว่า “ดนตรีและเสียง” สามารถถูกทำให้เป็นเครื่องมือวิจัยได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับประสบการณ์ของผู้ฟัง และผู้ปฏิบัติ ระดับปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารในสถานการณ์จริง ระดับการออกแบบ และการประเมินประสบการณ์ ไปจนถึงระดับนโยบาย วาทกรรม และโครงสร้างเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเมือง ข้อค้นพบร่วมกันคือ การศึกษาดนตรีในสังคมเมือง ไม่ควรถูกจำกัดอยู่กับการวิเคราะห์ด้วยบทเพลงหรือรูปแบบการบรรเลงเท่านั้น หากต้องมอง “เสียง” เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในเงื่อนไขของพื้นที่ และเปลี่ยนแปลงไปตามกติกา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และโครงสร้างอำนาจที่กำกับพื้นที่นั้น ๆ

ดังนั้น บทความนี้จึงเสนอให้ “พื้นที่เสียงดนตรี” ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาเครื่องมือวิจัยทางดนตรีในเชิงบูรณาการ กล่าวคือ ใช้เป็นหน่วยวิเคราะห์ที่เชื่อมเครื่องมือจากหลายสายเข้าด้วยกัน ทั้งเครื่องมือภาคสนามเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิเคราะห์เสียงและการแสดง เครื่องมือเชิงพื้นที่ และเครือข่ายตลอดจนเครื่องมือพิจารณานโยบาย และคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อให้การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์สามารถเปรียบเทียบข้ามบริบทได้อย่างเป็นระบบ และทำให้การวิจัยก้าวจากการบรรยายกรณีศึกษาไปสู่การอธิบาย “โครงสร้างและพลวัต” ของดนตรีไทยในเมืองอย่างตรวจสอบได้ ทั้งในมิติความหมาย การปฏิบัติ และการจัดการพื้นที่วัฒนธรรมที่เข้ากับยุคสมัย

สรุป

บทความนี้เสนอให้เห็นถึงพลวัตของ “ดนตรีไทยในสังคมเมือง” ผ่านกรอบแนวคิด “พื้นที่เสียงดนตรี” โดยเสนอให้มองเสียงดนตรีไทยเป็นปรากฏการณ์เชิงพื้นที่และเชิงสถานการณ์ที่ไม่ตายตัว หาก เกิดขึ้น เคลื่อนย้าย แปรรูป ตามวาระโอกาส ความเหมาะสมของพื้นที่ และความเหมาะสมของพื้นที่ในแต่ละบริบท

เสียงจึงทำหน้าที่หลากหลายตั้งแต่การตอกย้ำความหมายทางวัฒนธรรม การรองรับการพักผ่อน ไปจนถึงการสร้างพลังทางสังคมที่ค้ำจุนความสัมพันธ์ของผู้คนภายใต้จังหวะเร่งของเมืองร่วมสมัย เมื่อขยายการวิเคราะห์สู่ระดับการจัดการเมือง เมื่อขยายภาพไปสู่การจัดการเมือง บทความจึงชี้ว่าสอดคล้องกับแนวทาง “เมืองดนตรี” (music city) ที่ไม่ได้ลอยตัว หากต้องทำงานภายใต้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและกรอบการพัฒนาเมืองที่มีอยู่เดิม และในหลายกรณีนโยบายร่วมสมัยมักโน้มเอียงไปเน้นเมืองในฐานะ “เมืองแห่งการแสดงสด” มากกว่าฐานการผลิตดนตรี ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดของการมองดนตรีผ่านเลนส์เศรษฐกิจและการจัดการเมืองเป็นหลัก (Darchen, S., et al., 2023: 296-310) ด้วยเหตุนี้ บทความจึงเสนอ “พื้นที่เสียงดนตรี” ให้เป็นแกนกลางของการพัฒนา เครื่องมือวิจัยทางดนตรี แบบบูรณาการ โดยให้พื้นที่เสียงทำหน้าที่เป็น “หน่วยวิเคราะห์” ที่เชื่อมข้อมูลหลายชั้นเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น (1) ข้อมูลเชิงคุณภาพจากภาคสนามเกี่ยวกับการปฏิบัติของนักดนตรี/ผู้ฟังและความหมายที่ถูกสร้างในสถานการณ์จริง (2) การวิเคราะห์เสียงและการแสดงเพื่อมุมมองรูปแบบการสื่อสาร และการจัดระเบียบทางดนตรีในบริบทนั้น (3) เครื่องมือเชิงพื้นที่และเครือข่ายเพื่อให้เห็นการกระจายตัวจุดเกิดเสียง เส้นทางเคลื่อนย้าย และความสัมพันธ์ระหว่างผู้เกี่ยวข้อง และ (4) การพิจารณานโยบายและคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่ออธิบายแรงกำกับจากโครงสร้างเมืองที่ทำให้พื้นที่เสียงบางแบบ “ถูกทำให้เด่น” หรือ “ถูกทำให้หายไป” แนวทางนี้ช่วยให้การวิจัยก้าวจากการเล่าเรื่องเฉพาะกรณี ไปสู่การอธิบาย “โครงสร้างและพลวัต” ของดนตรีไทยในเมืองอย่างเปรียบเทียบได้เป็นระบบ ทั้งในมิติความหมาย การปฏิบัติ และการจัดการพื้นที่วัฒนธรรมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

- aldanha, A. (2002). Music, Space, Identity: Geographies of Youth Culture in Bangalore. *CULTURAL STUDIES -ANDOVER-*, 16(3), 337–350.
- Arhippainen, L., Pakanen, M., & Hickey, S. (2012). Designing 3D virtual music club spaces by utilizing mixed UX methods : from sketches to self-expression method. *Proceeding of the 16th International Academic MindTrek Conference*, 178–184. <https://doi.org/10.1145/2393132.2393167>

- ‘Am rin, R. (2025) . dontri khōng hā klum chāttiphan nai phunthī khēt Thon Buri . [The Musical Characteristics of Five Ethnic Groups in the Thonburi District]. *Bansomdej Music Journal*, 7(1), 1–16.
<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/MusBSRU/article/view/961>
- Bennett, T. (2020). The justification of a music city: Handbooks, intermediaries and value disputes in a global policy assemblage. *City, Culture and Society*, 22.
<https://doi.org/10.1016/j.ccs.2020.100354>
- Bun sūp, R. & Thīkhaphat, S. (2025) . sinlapa hāng siāng khōng " thōn chātrī - kloṅg chātrī " : kān sūpthōt mōradok thāng dontri bān rūāng non . [The Artistic Sound Of “Tone Chatri And Klong Chatri”: The Musical Legacy Of Ban Ruangnon]. *Journal of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University*. 12(2), 186-202
- Chaloem sak, P. (2017). *kān plānplāng thāng dontri* . [Changes in Music]. Khon Kaen : Annaoffset.
- Chaloem phon, ‘A. & pathom phong, Na Č. (2026) . ‘itthiphon khōng dontri nai phithikōn rom lī yong hōkham phū muāng chāmpā sak sathāranarat prachathipatai prachāchon Lāo . [Influence of Music on the City Guardian Ritual at “Hor Khum Phu,” Champasak, Lao People's Democratic Republic]. *Bansomdej Music Journal*, 8(1), 80–95.
<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/MusBSRU/article/view/2711>
- Darchen, S., Willsteed, J., & Browning, Y. (2023). The “music city” paradigm and its policy side: a focus on Brisbane and Melbourne. *Cultural Trends*, 32(3), 296–310.
- Diwakar, P. (2023). Placing Caste: Spatialization, Urban Segregation, and Musical Boundary-Making. *Social Forces*, 101(4), 1834–1855.
<https://doi.org/10.1093/sf/soac103>
- Garry, F., MacFarlane, A., Phelan, H., Hassan, A., Salsberg, J., MacCarron, P., & Papyan, A. (2025). Music and singing as arts-based methods to facilitate participatory spaces for co-production in migration health

- research: A mixed methods study. *Social Science & Medicine*, 386, N.PAG.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2025.118453>
- Grossberg, L. (1997). *Dancing in Spite of Myself: Essays on Popular Culture*. Durham: Duke University Press.
- Laplace, J., & Guastavino, C. (2022). Exploring sonic experiences in church spaces: a psycholinguistic analysis. *Senses & Society*, 17(3), 343–358.
<https://doi.org/10.1080/17458927.2022.2139134>
- Moreno-Lobato, A., Di-Clemente, E., Hernández-Mogollón, J.-M., & Campón-Cerro, A.-M. (2023). How emotions sound. A literature review of music as an emotional tool in tourism marketing. *Tourism Management Perspectives*, 48. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101154>
- Maha Alatawi. (2023). Dramaturgical Precedence: Music, Space and the Story in Conor McPherson’s *The Night Alive* and *Girl from the North Country*. *ABEI Journal*, 25(2), 119–137. <https://doi.org/10.11606/issn.2595-8127.v25i2p119-137>
- Mössler, K., Halstead, J., Metell, M., Gottschewski, K., & Schmid, W. (2023). “The room is a mess”: Exploring the co-creation of space for attunement dynamics between an autistic child and a non-autistic music therapist. *Nordic Journal of Music Therapy*, 32(4), 321–340.
<https://doi.org/10.1080/08098131.2022.2145346>
- Riabinina, O., Kovalenko, I., & Nesterenko, K. (2023). Space in Music of Electroacoustic Formation as a Phenomenon of Collision of Symbolic Immortality. *Cogito (2066-7094)*, 15(2), 67–104.
- Ross, S. G. (2017). Development versus Preservation Interests in the Making of a Music City: A Case Study of Select Iconic Toronto Music Venues and the Treatment of Their Intangible Cultural Heritage Value. *International Journal of Cultural Property*, 24(1), 31–56. <https://doi.org/10.1017/S0940739116000382>
- Thanat phoñ K. (2026) . *sinlapakam sāt nai lōk khōng phon : khwāmru̇ samatthana læ kāñriānrū bāp̄ ‘ōng rūām nai satawat thī 21*.
[Fine arts in the Age of Outcomes: Knowledge, Competency and

- Holistic Learning in the 21st Century]. Khon Kaen : Parbpim Limited Company.
- Tri tā phōn M. (2017) . *konlayut songsoēm dontri Thai nai læng thōngthiēo chœng watthanatham nai khēt Krung Thēp Maha Nakhōn* . [Strategic Supporting Plan For Traditional Thai Music In Cultural Tourist Attractions In Bangkok]. Master's thesis. Silpakorn University.
- Tri ǎchan T. (2021). *kānsuksā miti phūnthī kānriānrū dontri Thai nai sathāban bandit phatthana sin*. [Learning Space For The Thai Classical Music In The Bunditpatanasilpa Institute]. Master's thesis. Thammasat University.
- Vázquez-Varela, C., Barrado-Timón, D. A., & Martínez-Navarro, J. M. (2025). Music festivals in small and medium-sized Spanish cities: between place dependency and spatial unboundedness, ongoing festivalization and processes of financialization. *City, Territory and Architecture: An Interdisciplinary Debate on Project Perspectives*, 12(1). <https://doi.org/10.1186/s40410-025-00267-7>